

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/21/40-47>**Səlcuq Yusifli**

Bakı Dövlət Universiteti

magistrant

yselcuq@gmail.com

**KOMMERSİYA SİRRİNİN REJİMİNİN POZULMASI ÜZRƏ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ QANUNVERİCİLİYİNDƏKİ BOŞLUQLAR****Xülasə**

Hər keçən gün daha da elektronlaşan bir dövrdə kommersiya sirri sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Lakin buna baxmayaraq kommersiya sirri üzrə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində bir sıra boşluqlar mövcuddur. Bu boşluqlara kommersiya sirrindən qeyri-qanuni istifadə anlayışının, habelə dəymiş zərərin müəyyən edilməsi üçün konkret faktorların mövcud olmaması daxildir.

Girişdə qeyd edilən boşluqların aktuallığı və onların aradan qaldırılmasında xarici təcrübənin rolundan bəhs edilir. Hazırkı məqalənin ikinci hissəsi kommersiya sirrinin rejiminin pozulması ilə nəticələnən hərəkətlərin tam dairəsini müəyyənləşdirir. Üçüncü hissə isə belə hərəkətlər nəticəsində dəymiş ziyanın aradan qaldırılması üsullarını və kommersiya sirri üzrə qanunvericiliyin pozulması nəticəsində yarana biləcək hüquqi məsuliyyət tədbirlərini nəzərdən keçirir. Nəticə hissəsində isə qanunvericilikdəki bu boşluqların aradan qaldırılması məqsədilə istifadə oluna biləcək təklifləri ümumiləşdirir və nəzərdən keçiririk.

Açar sözlər: *Kommersiya sirri, pozulma, istifadə, zərər, royalti*

Seljuk Yusifli

Baku State University

master student

yselcuq@gmail.com

**Gaps in the legislation of the republic of Azerbaijan regarding violation of
trade secret regime****Abstract**

In the modern digital age that is becoming more and more electronic with each passing day, trade secrets hold significant importance for businesses. However, despite their value, the legislation of the Republic of Azerbaijan concerning trade secrets has several gaps. These gaps include the absence of a definition for the illegal use of trade secrets and the lack of specific criteria for determining damages.

The introduction reviews the relevance of the topic and the importance of foreign legal acts in rectifying discussed gaps. The second part of this article outlines the various actions that constitute a misappropriation of the trade secret regime. The third part explores the remedies available to address the damages resulting from such actions and the legal measures of liability that may arise from the breach of trade secret legislation. In the conclusion, we summarize and discuss proposals to rectify these legislation gaps.

Keywords: *Trade secret, misappropriation, use, damage, royalty*

Giriş

2014-cü ildə PwC və Məsuliyyətli Müəssisə və Ticarət Mərkəzi tərəfindən dərc edilən araşdırmanın nəticələrinə əsasən ABŞ-da mənimsənilmiş kommersiya sirlərinin ümumi dəyərinin illik 550 milyard dollara yaxın olduğu hesablanmışdır (1). Azərbaycan Respublikasına münasibətdə bu növ araşdırmalarla tanış olmaq mümkün olmasa belə Azərbaycan Respublikasının

qanunvericiliyində kommertiya sirtinin xüsusi yerə malik olduğunu qeyd etmək yanlış olmazdı. Azərbaycan Respublikasında kommertiya sirtinə dair münasibətlər 04 dekabr 2001-ci il tarixli, 224-IIQ nömrəli “Kommertiya sirtini haqqında” qanun (“Qanun”) ilə tənzimlənilir. Xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Qanunun 5-ci maddəsinə əsasən kommertiya sirtinin sahibi kommertiya sirtinin rejimini pozan və ya rejimin pozulmasına təhlükə yaradan hərəkətlərdən qanunvericiliyə uyğun olaraq müdafiə olunmaq və kommertiya sirtindən öz maraqları üçün istifadə etmiş şəxslərdən vurulan ziyanın əvəzini məhkəmə qaydasında tələb etmək hüququna malikdir.

Hazırkı məqalədə kommertiya sirtinin rejimini pozan hərəkətlər, habelə kənar şəxslərin hərəkətləri nəticəsində kommertiya sirtini sahibinə dəymiş ziyan nəzərdən keçirilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər iki məsələ də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində kifayət qədər ətraflı tənzimlənilir. Bu hal isə öz-özlüyündə xarici dilli hüquqi aktlar və mənbələrə istinad etmək zərurəti yaradır. Xüsusilə də kommertiya sirtini hüququnun Azərbaycan Respublikasında uzun tarixə malik olmadığını və mövcud olan hüquqi aktların beynəlxalq və xarici hüquqi aktların yerli qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması nəticəsində hazırlandığını nəzərə alıqda hazırkı məsələnin təhlilini xarici mənbələrə istinad edərək həyata keçirmək məqsədəuyğun görünür.

Qeyd edilən xarici və beynəlxalq hüquqi aktlara münasibətdə ilk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, 1995-ci ildə kommertiya sirtinin beynəlxalq səviyyədə təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə ABŞ və İsveçrənin birgə səyləri hesabına kommertiya sirtini tənzimləmək məqsədilə Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının Ticarətlə Əlaqəli Aspektlərinə dair Sazişə “açıqlanmamış məlumatların qorunması” başlığı altında yer alan 39-cu maddə daxil edilmişdir. Eyni zamanda Avropa İttifaqının “Açıqlanmayan nou-hau və biznes məlumatlarının (kommertiya sirtini) qanunsuz əldə edilmə, istifadə və açıqlanmaya qarşı qorunması üzrə” Avropa Parlamenti və Şurasının 8 iyun 2016-cı il tarixli, 2016/943 nömrəli direktivi (“Direktiv”) də kommertiya sirtinin beynəlxalq və regional tənzimlənməsini həyata keçirən hüquqi akt kimi qeyd edilməlidir. Kommertiya sirtini üzrə hüquqi aktlardan danışılırsa, ABŞ qanunvericiliyi və məhkəmə təcrübəsini xüsusi olaraq vurğulanmaması düzgün olmazdı. Mahiyyət etibarını ilə öz əsasını 19-cu əsrin ümumi hüquq və haqsız rəqabətin prinsiplərindən alan (Varadarajan, Fishman, 2019: 1062) kommertiya sirtini hüququ ABŞ qanunvericiliyində geniş tətbiq dairəsinə malik “Kommertiya sirtini üzrə vahid akt” (“UTSA”) və əlbəttə ki, məhkəmə təcrübəsi vasitəsilə tənzimlənilir.

Kommertiya sirtinin rejimini pozan hərəkətlər. Kommertiya sirtini anlayışı ilə əlaqədar ilk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir resept, düstur, biznes layihəsi, müştəri siyahısı, qiymət siyahısı kimi kommertiya əhəmiyyətli məlumatlar kommertiya sirtini hesab oluna bilər (Bouchoux, 2012: 469). Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, məlumat ictimai şəkildə yayılmadığı, sərbəst əldə oluna bilər məlumata çevrilmədiyi və kommertiya dəyərini itirmədiyi müddətcə kommertiya sirtinə aid olmağa davam edir (Varadarajan, 2018: 1552). Başqa sözlə, məlumat kommertiya sirtinin hər üç meyarına malik olduğu müddətcə məlumat kommertiya sirtini adı altında qorunmaq imkanına malik olur.

Kommertiya sirtini adı altında qorunmaq imkanı dedikdə isə Qanunun 5-ci maddəsi xüsusi nəzərə alınmalıdır. Həmin maddəyə əsasən kommertiya sirtinin sahibi “*kommertiya sirtinin rejimini pozan və ya belə rejimin pozulmasına təhlükə yaradan hərəkətlərdən qanunvericiliyə uyğun olaraq müdafiə olunmaq*” hüququna malikdir. Bu zaman isə sual yaranır ki, kommertiya sirtinin rejimini pozan və ya pozulmasına təhlükə yaradan hərəkətlər dedikdə tam olaraq nə nəzərdə tutulur?

Xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, UTSA-da kommertiya sirtini üzrə hüquqların pozulması ilə nəticələnən hərəkətlər üç əsas hissəyə bölünmüşdür. Bunlar kommertiya sirtinin əldə olunması, istifadə olunması və yayılmasıdır. Başqa sözlə, kommertiya sirtini üzrə məlumat sahibinin hüquqları həmin məlumat kənar şəxslərə ötürülməklə yayıldıqda, qanuni əsaslarla əldə edilib qeyri-qanuni üsullarla istifadə edildikdə və ya qeyri-qanuni üsullarla əldə edildikdə pozulmuş hesab olunur. Qeyri-qanuni istifadə və ya əldə etmə kommertiya sirtinin bir hissəsinin məlumat sahibinin razılığı olmadan istifadəsi və ya birgə mülkiyyətdə olan kommertiya sirtinin birgə mülkiyyətçilər arasındakı razılığa zidd olaraq istifadəsi zamanı mövcud ola bilər (Quinto, 2012: 47).

Oxşar yanaşmalar Avropa İttifaqının qanunvericiliyində də öz əksini tapır və üzv dövlətlərdən məlumat sahiblərini kommərsiya sirrini qeyri-qanuni əldə olunması, istifadəsi və yayılmasından mühafizə etməyi tələb edir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və Qanuna münasibətdə isə qeyd etmək vacibdir ki, Qanunda kommərsiya sirri üzrə pozuntulara dair əsas iki anlayış mövcuddur. Bunlar “*kommərsiya sirrini yaymaq*” və “*kommərsiya sirrini əldə olunmasının qeyri-qanuni üsulları*”dır.

Lakin yuxarıda qeyd edilən xarici qanunvericilik aktları ilə Qanun müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirildiyi təqdirdə ciddi bir fərq ortaya çıxır. Belə ki, Qanunda kommərsiya sirrini qeyri-qanuni və ya kommərsiya sirri üzrə pozuntu hesab olunacaq üsulla istifadə olunmasını nəzərdə tutan anlayış mövcud deyil. Başqa sözlə, xarici qanunvericilik aktları kommərsiya sirri üzrə pozuntu dedikdə məlumatın əldə olunması, istifadəsi və yayılmasını nəzərdə tutursa da, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi yalnız məlumatın əldə olunması və yayılmasını nəzərdə tutur.

Kommərsiya sirrindən istifadə edilmənin hüquqi nəticələri barədə Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarına nəzər yetirdikdə də vəziyyətin qənaətbəxş olmadığı aydın görünür. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 72 və 199-cu maddələri kommərsiya sirrini yalnız yayıldığı halda işəgötürənin hüquqlarının və işçinin vəzifə öhdəliklərinin pozulduğunu nəzərdə tutur. Bu halda isə işçinin işəgötürənin kommərsiya sirrindən işəgötürənin müəyyən etdiyi qaydaya və ya kommərsiya sirrini rejiminə zidd, faktiki olaraq yalnız öz maraqları üçün istifadə etməsi halında hər hansı bir hüquqi məsuliyyət nəzərdə tutulmamışdır. Bu isə özü-özlüyündə kommərsiya sirrini sahibi olaraq işəgötürənin kommərsiya sirri üzrə hüquqlarını müdafiə etməsini və bu məlumatlar üzrə pozuntunun qarşısını almasını çətinləşdirir.

Azərbaycan Cinayət Məcəlləsinin 202-ci maddəsi və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 431-ci maddəsinə nəzər yetirdikdə isə bu dəfə kommərsiya sirrindən “*tamah və ya başqa şəxsi niyyətlə qanunsuz yolla istifadə edilməsi*” ifadələrini görmək mümkündür. Lakin bu zaman da kommərsiya sirrindən “istifadə” dedikdə nəyin nəzərdə tutulduğunu müəyyənləşdirmək üçün yenidən Qanunu nəzərdən keçirmək lazımdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, kommərsiya sirri üzrə azsaylı yerli mənbələrdən biri bu maddələri nəzərdən keçirən zaman kommərsiya sirrindən “istifadə” məsələsinə toxunmur və yalnız məlumatın yayılması və əldə edilməsini əsas götürür (Əliyev, Rzayeva, İbrahimova, Məhərrəmov, Məmmədrzalı. 2019: 202). Bu halın özü də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və yerli mənbələrdə kommərsiya sirrindən qeyri-qanuni istifadəyə kifayət qədər diqqət yetirilmədiyini göstərir.

Doğrudur ki, bir neçə məqamda Qanunda da “istifadə edilmə” ifadəsi ilə üzləşmək mümkündür. Bunlara nümunə olaraq Qanunun 5.0.4-cü maddəsinə əsasən kommərsiya sirrini sahibi həmin sirdən öz maraqları üçün istifadə etmiş şəxslərdən vurulan ziyanın əvəzini məhkəmə qaydasında almaq hüququna malikdir. Qanunun 6.2-ci maddəsində isə kommərsiya sirri sahibinin həmin sirdən istifadə olunma şərtini sərbəst seçmək hüququ əks olunmuşdur. Lakin birbaşa istifadə olunma anlayışının Qanunda verilməməsi bu bəndlərin tətbiqini çətinləşdirir. Belə ki, kommərsiya sirrindən öz maraqları üçün istifadə dedikdə onun yayılması və ya qeyri-qanuni üsulla əldə edilməsini nəzərdə tutulur, yoxsa faktiki olaraq istifadə edilməmi nəzərdə tutulur? İstifadə hansı hallarda kommərsiya sirri üzrə pozuntu hesab olunur? kommərsiya rejiminə zidd olduğu andamı yoxsa, məlumat sahibinin maraqlarından başqa istənilən kənar şəxsin maraqları üçün istifadə edildikdəmi?

Aydındır ki, yuxarıda qeyd edilən xarici qanunvericilik aktları nəzərdən keçirildikdən sonra bu hissədə bəzi sualların cavabını müəyyən etmək mümkündür. Lakin, Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrində Qanunun tətbiqi zamanı “*istifadə*” anlayışını tənzimləyən normaların olmadığını və məhkəmələrin kommərsiya sirri üzrə xarici təcrübəni bir çox hallarda araşdırmadığı, nəzərə almadığı və tətbiq etmədiyini nəzərə alaraq məhkəmələrin kommərsiya sirri üzrə pozuntuları yalnız yayılma və qeyri-qanuni əldə edilmə əsası ilə nəzərdən keçirəcəyini hesab edirik (7).

İstifadə edilmənin kommərsiya sirri üzrə pozuntu hesab edilməsinin vacibliyi Amerika Birləşmiş Ştatlarında həyata keçirilmiş araşdırmanın nəticələri nəzərdən keçirildikdə daha da aydın görünür. Belə ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında 2000-2014-cü illər ərzində kommərsiya sirri üzrə baş vermiş məhkəmə mübahisələri nəzərdən keçirildiyi təqdirdə həmin dövrdəki bütün

mübahisələrin 93 faizində kommertiya sirri üzrə pozuntunun məhz yalnız məlumatın düzgün olmayan üsulla istifadə olunması nəticəsində yarandığı iddia edilmişdir (Rowe, 2017: 186). Bu isə o deməkdir ki, kommertiya sirrindən “*istifadə edilmə*” kommertiya sirri üzrə pozuntuların əksəriyyətini təşkil edir və qanunvericilik çərçivəsində tənzimlənməsi məlumat sahiblərinin kommertiya sirri üzrə hüquqlarının təmin edilməsi cəhətdən böyük əhəmiyyət daşıyır.

Beləliklə, beynəlxalq təcrübə və yuxarıda qeyd edilən xarici ölkələrin qanunvericiliyinə əsasən qeyd etmək mümkündür ki, törədildiyi təqdirdə kommertiya sirri üzrə hüquqların pozulması ilə nəticələnəcək üç əməl mövcuddur. Bunlar kommertiya sirrinin düzgün olmayan üsullarla əldə edilməsi, istifadəsi və yayılmasıdır. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində isə faktiki olaraq bu əməllərdən yalnız ikisi tənzimlənməmişdir. Bunlar kommertiya sirrinin yayılması və qeyri-qanuni üsulla əldə edilməsidir. Kommertiya sirrindən qeyri-qanuni istifadənin tənzimlənməməsi isə mahiyyət etibarını ilə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində boşluq kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu boşluğun aradan qaldırılması məqsədilə isə Qanunda köklü surətdə dəyişikliklərin edilməsi zəruridir. İlk addım olaraq Qanuna kommertiya sirrindən “*istifadə*” ifadəsini tənzimləyən anlayış əlavə edilməlidir. Bu çərçivədə yuxarıda qeyd edilən xarici qanunvericilik aktları ilə yanaşı 11 may 2010-cu il tarixli, 998-IIIQ nömrəli “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunda nəzərdə tutulan “*işlənmə*” anlayışından nümunə olaraq istifadə edilə bilər.

Eyni zamanda, kommertiya sirrindən düzgün olmayan və ya qeyri-qanuni istifadə anlayışı ilə qanuni istifadə anlayışları bir-birindən fərqləndirilməlidir. Bunun üçün isə kommertiya sirrinin rejiminə yalnız kommertiya sirrinin yayılmasının qarşısını almaq üçün icra olunan tədbirlər kimi deyil, həmçinin kommertiya sirrindən qanuni və düzgün istifadə edilmə qaydasını müəyyən edən şərtlər toplusu kimi yanaşmaq lazımdır. Başqa sözlə, əgər kommertiya sirri onun rejiminə uyğun istifadə edilibsə, qanuni istifadə edilmiş hesab edilməlidir. Əksinə kommertiya sirrindən istifadə onun rejiminə uyğun deyilsə və ya rejimdə nəzərdə tutulan şərtlərə ziddirsə, qeyri-qanuni istifadə hesab edilə bilər.

Kommertiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı icra edilə biləcək tədbirlər. Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi Qanunun 5.0.4-cü maddəsinə əsasən kommertiya sirri sahibinin hüquqlarından biri də “*kommertiya sirrindən öz maraqları üçün istifadə etmiş şəxslərdən vurulan ziyanın əvəzini məhkəmə qaydasında almaq*”dır. Bu zaman isə kommertiya sirrində münasibətdə dəymiş ziyanın tam olaraq nədən ibarət olması sualı yaranır.

UTSA və xarici mənbələr qeyd edir ki, məlumat sahibinin kommertiya sirri üzrə hüquqlarına ziyan dəydiyi təqdirdə məlumat sahibi itirdiyi gəlirlər, habelə pozuntunu törətmiş şəxsin bu pozuntu nəticəsində əldə etdiyi əsassız gəlirlər həcmində kompensasiya, və ya ağlabatan həcmdə royalti əldə etmək hüququna malikdir (Smith, 2002: 162). Eyni zamanda kommertiya sirrinin sahibi kommertiya sirri üzrə hüquqlarını mühafizə etmək və gələcəkdə yarana biləcək ziyanın qarşısını almaq üçün müvəqqəti təminat tədbirlərinin həyata keçirilməsini tələb etmək hüququna malikdir.

Beləliklə, xarici mənbələr dəymiş ziyan çərçivəsində məlumat sahibinə dəymiş real zərərin və pozuntu nəticəsində əldə olunmuş əsassız gəlirlərin, habelə uyğun olduğu təqdirdə pozuntu nəticəsində məlumat sahibinə dəymiş mənəvi ziyanın, sanksiya xarakterli kompensasiya və məhkəmə xərclərinin (Dole, 2016: 17) ödənilə biləcəyini nəzərdə tutur. Dəymiş zərər müəyyən edilərkən itirilmiş fayda, məlumatın istifadə edilməsi nəticəsində bazar dəyərinin azalması, gözlənilməz xərclər və pozuntu nəticəsində təqsirli şəxsin əldə etdiyi üstünlüklər əsas götürülə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, pozuntunu törətmiş şəxsin bunun nəticəsində əldə etdiyi gəlirləri yalnız həmin şəxsin gəlirləri ehtimallar olmadan sübuta yetirildiyi təqdirdə tətbiq edilə bilər. Eyni zamanda kommertiya üzrə hüquqların qəsdən və qərəzli olaraq pozulduğu hallarda xarici hüquqi aktlar məlumat sahibinə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində tətbiq olunmayan sanksiya xarakterli kompensasiyanı əldə etmək hüququ verir. Kommertiya üzrə hüquqların qəsdən və qərəzli olaraq pozulması dedikdə isə məlumat sahibinin hüquqlarına şüurlu şəkildə etinasızlıqdan irəli gələrək həmin hüquqların kobud şəkildə pozulması nəzərdə tutulur (11).

Direktivdə qeyd edilmişdir ki, kommersiya sirrinin qeyri-maddi nemət olmasının nəzərə alınmaması kommersiya sirri üzrə münasibətlərdə əldən çıxmış fayda və ya əsassız varlanma üzrə dəymiş ziyanı müəyyənləşdirməyi çətinləşdirir. Belə hallarda həm Aİ, həm də ABŞ qanunvericiliyi pozuntunu törətmiş şəxsin məlumat sahibinə dəymiş zərər yerinə əqlabatan həcmdə royalti ödənilə biləcəyini nəzərdə tutur. Aqlabatan royaltinin həcmi müəyyən edilərkən həmin məlumat üzrə əvvəlki alıcıların ödədiyi məbləğ, məlumatın sahibi üçün dəyəri, pozuntunu törədən şəxsin məlumatdan istifadəsinin mahiyyəti və həcmi kimi xüsusi faktorlar nəzərə alınmalıdır. (12) Eyni zamanda kommersiya sirrinin rejimini pozan hərəkətin bu pozuntunu törədən şəxsin gəlirlərinin hansı hissəsini təşkil etdiyi nəzərə alınmalı və əgər bu gəlirlər şəxsin ümumi gəlirlərin bir hissəsini təşkil edirsə, royaltinin həcmi yalnız kommersiya sirindən qeyri-qanuni istifadə nəticəsində əldə edilmiş gəlirlər həcmdə olmalıdır (13).

Kommersiya sirrinin rejimini pozan və ya pozmaq təhlükəsi olan hərəkətlərə qarşı tətbiq oluna biləcək tədbirlərdən biri də kommersiya sirrinin əldə olunması, istifadəsi və ya yayılmasının qarşısını almağı və ya dayandırmağı nəzərdə tutan müvəqqəti təminat tədbirlərinin icra edilməsidir. Müvəqqəti təminat tədbirlərinin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, bu halda kommersiya sirri rejiminin pozulması nəticəsində məlumat sahibinə zərər dəydiyini sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Lakin müvəqqəti təminat tədbirləri kommersiya sirrinə və onun rejiminin pozulması ilə nəticələnən hərəkətlərə uyğun olmalı və məlumat kommersiya sirrinə aid edilmədiyi andan icrası dayandırılmalıdır (Hrdy, 2021: 29).

Kommersiya sirri rejiminin pozulması zamanı xarici hüquqi aktlarda və xarici dilli mənbələrə əsasən icra edilə biləcək tədbirləri nəzərdən keçirdikdən sonra yerli qanunvericiliyə nəzər salmaq məqsəduyğun olardı. Yuxarıda da bir neçə dəfə qeyd edildiyi kimi kommersiya sirri sahibi 'kommersiya sirrinin rejimini pozan və ya belə rejimin pozulmasına təhlükə yaradan hərəkətlərdən qanunvericiliyə uyğun olaraq müdafiə olunmaq' və 'kommersiya sirrindən öz maraqları üçün istifadə etmiş şəxslərdən vurulan ziyanın əvəzini məhkəmə qaydasında almaq' hüququna malikdir.

Qanunda nəzərdə tutulan bu iki hüquq nəzərə alınaraq qeyd etmək mümkündür ki, yerli qanunvericilik kommersiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı yuxarıda qeyd edilən xarici hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş tədbirlərdən yalnız bir hissəsinin icrasını tənzimləyir. Bunlar müvəqqəti təminat tədbirlərinin icra edilməsi və dəymiş zərərin ödənilməsidir. Müvəqqəti təminat tədbirləri Azərbaycan Respublikasının mülki prosessual qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində birbaşa nəzərdə tutulmasa belə həmin məcəllənin 158.1.2 və 158.2-ci maddələri faktiki olaraq kommersiya sirrinin rejiminin pozulması ilə nəticələnən əldə olunma, istifadə və yayılmanın qarşısını alsın və ya müxtəlif şəxslərə bu hərəkətləri etməyi qadağan etsin. Yerli təcrübədə kommersiya sirlərinə münasibətdə müvəqqəti təminat tədbirlərinin icra edilməsinə çox rastlanmasa belə mahiyyət etibarını ilə yuxarıda qeyd edilmiş xarici mənbələrdə təsvir olunan ümumi şərtlər yerli qanunvericiliyə də tətbiq oluna bilər. Elə məhz bu səbəblə kommersiya sirrinə münasibətdə müvəqqəti təminat tədbirlərinin üzərində daha çox qalmayaraq növbəti məsələ olan dəymiş ziyanı nəzərdən keçirmək məqsəduyğun olardı.

Qanunun 5.0.4-cü maddəsində qeyd edilmiş dəymiş ziyanı məhkəmə qaydasında tələb etmək hüququ istisna olmaqla Qanun dəymiş ziyanın müəyyən edilməsi kimi digər zəruri məsələləri tənzimləmir. Bu halda isə dəymiş ziyan üzrə münasibətləri tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin "zərərin əvəzinin ödənilməsi" başlıqlı 21-ci maddəsi nəzərə alınmalıdır. Həmin maddəyə əsasən hüququ pozulmuş şəxs real zərər adlanan 'pozulmuş hüququ bərpa etmək üçün çəkdiyi və ya çəkməli olduğu xərclər, əmlakından məhrum olması və ya əmlakının zədələnməsi' nəticəsində formalaşan zərəri, habelə əldən çıxmış fayda adlanan 'hüququ pozulmasaydı, həmin şəxsin adi mülki dövrüyə şəraitində əldə edəcəyi gəlirləri əldə etmək hüququna malikdir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən kommersiya sirrinin sahibi ona məxsus məlumatlar üzrə kommersiya sirrinin rejimi pozulduğu təqdirdə bunun nəticəsində ona dəymiş real zərəri və əldən çıxmış faydanı tələb edə biləcək. Eyni zamanda kommersiya sirrinin sahibi kommersiya sirrinin rejiminin pozulmasının qarşısını almaq üçün müvəqqəti təminat

tədbirlərini tətbiq edilməsi imkanına malik olacaq. Lakin bütün bunlara baxmayaraq hazırkı yazının ikinci hissəsində olduğu kimi bu hissədə qeyd edilən məsələlər üzrə də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində bir sıra boşluqlar mövcuddur.

Belə ki, nə yerli qanunvericilik, nə də ki yerli məhkəmə təcrübəsi kommersiya sirrinin rejiminin pozulması nəticəsində dəymiş zərərin hesablanması üçün hər hansı üsul və ya faktor müəyyən etməmişdir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə tənzimlənən ziyan anlayışının kommersiya sirri üzrə münasibətlərə tətbiq edilməsi isə yaranmış boşluqları aradan qaldırmır. Bu isə kommersiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı məlumat sahiblərinin həmin rejiminin pozulması nəticəsində zərər çəkdiqlərini sübut etməsini, habelə çəkdiqləri zərəərə görə ödənilməli kompensasiyanın həcmi müəyyənləşdirməsini çətinləşdirir. Eyni zamanda dəymiş zərərinin həcmi müəyyənləşdirilməsinin çətin və ya mümkünəz olduğu hallarda yuxarıda qeyd edilən xarici hüquqi aktlara əsasən tətbiq edilən royaltinin yerli qanunvericilikdə əks olunmaması kommersiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı məlumat sahibinin pozulmuş hüquqlarının bərpasını daha da çətinləşdirir.

Bəzi hallarda isə bu problemlərin həlli üçün istifadə oluna biləcək normalar yerli qanunvericilikdə digər hüquqi məsələlərə münasibətdə artıq tətbiq olunur. Belə ki, dəymiş zərərin təhlili çərçivəsində kommersiya sirri üzrə münasibətlərə patent hüququna dair normalardan istifadə edilməsi məsələsinə artıq xarici mənbələrdə də geniş istinad olunur. Kommersiya sirrinə əqli mülkiyyət olaraq yanaşılmasının müasir tendensiya olduğunu nəzərə alıqda bu hal o qədər də şübhə doğultmamalıdır. Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, patentlər və müəlliflik hüquqları kimi kommersiya sirri hüququ da qeyri-maddi əşyalar üzrə hüquqları mühafizə edir.

Bütün bunlar isə onu deməyə əsas verir ki, əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsini təmin edilməsi və onların sahiblərinin maraqlarının qorunması, habelə bu sahədə hüquqpozmalar üzrə münasibətləri tənzimləyən “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanununun (“Əqli Mülkiyyət haqqında Qanun”) kommersiya sirri üzrə qanunvericilikdəki boşluqların doldurulmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu qanun nəinki ikinci hissədə vacibliyi vurğulanmış qeyri-qanuni istifadə anlayışını özündə əks etdirir, həmçinin zərərin əvəzinin ödənilməsi və məhkəmə yolu ilə əqli mülkiyyət hüquqlarına münasibətdə xüsusi müvəqqəti təminat tədbirləri formasında xüsusi tədbirlərin icrasını tənzimləyir.

Əqli Mülkiyyət haqqında Qanunun 6.2-ci maddəsində əqli mülkiyyət hüquqları üzrə zərər müəyyən edilərkən nəzərə alınmalı hallar əks olunmuşdur. Təsadüfi hal deyildir ki, bu qanunda qeyd edilən hallar xarici hüquqi aktların kommersiya sirrinə münasibətdə zərərin müəyyən edilməsi zamanı istifadə edilən hallarla eynidir. Belə ki, həmin maddəyə əsasən zərər müəyyən edilən zaman ‘əqli mülkiyyətdən qeyri-qanuni istifadə nəticəsində hüquqpozmaya yol vermiş şəxsin əldə etdiyi gəlirlər’, ‘pozulmuş hüquqların bərpası üçün vəkilə ödənilən haqlar da daxil olmaqla çəkdiyi xərclər’ və əldən çıxmış fayda nəzərə alınmalıdır.

Əqli Mülkiyyət haqqında Qanunun 7-ci maddəsində isə ‘malların kompensasiya ödənilmədən ticarət şəbəkəsindən çıxarılması, malların hazırlanmasında (istehsalında) istifadə olunan materialların və avadanlıqların istifadəçidən götürülməsi, müsadirə və ya məhv edilməsi’ kimi tədbirlərin məhkəmə qaydasında tətbiq edilə biləcəyi qeyd edilmişdir.

Beləliklə, Əqli Mülkiyyət haqqında Qanunda müəyyən olunan hüquqi normalar kommersiya sirri üzrə münasibətlərə tətbiqi olunacağı təqdirdə kommersiya sirri üzrə qanunvericilikdəki bir sıra boşluqlar aradan qalxacaq və yerli kommersiya sirri hüququ xarici təcrübəyə nisbətən uyğunlaşmış olacaq. Azərbaycan Respublikasında kommersiya sirrinin bəzi xarici ölkələrdən fərqli olaraq əqli mülkiyyət hüququnun predmeti hesab edilmədən ayrıca hüquqi tənzimlənməyə malik olduğunu nəzərə alaraq Qanuna Əqli Mülkiyyət haqqında Qanun fonunda köklü dəyişikliklərin edilməsi zəruridir.

Lakin eyni zamanda bildirmək istəyirik ki, Əqli Mülkiyyət haqqında Qanun belə xarici qanunvericilikdə əks olunan bəzi məqamları tənzimləməkdə aciz qalır. Bunlardan ən vacibi qeyri-qanuni istifadəyə görə ağılabatan həcmdə royaltinin ödənilməsidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, kommersiya sirri kimi qeyri-maddi əmlak münasibətləri üzrə dəymiş ziyanı müəyyənləşdirməyin

mümkün olmadığı anlarda royaltinin tətbiqi məlumat sahiblərinin hüquq və maraqlarının mühafizə edilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Nəticə

Azərbaycan Respublikasının kommertiya sirri üzrə qanunvericiliyi xarici hüquqi aktlarla müqayisə edildiyi təqdirdə aydın olur ki, yerli qanunvericilikdə kommertiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı yaranan hüquqi münasibətlər çərçivəsində bir sıra boşluqlar mövcuddur. Bu boşluqların aradan qaldırılması üçün yeganə çıxış yolu isə kommertiya sirri üzrə mövcud qanunvericiliyə həm digər yerli hüquqi aktlar əsasında, həm də xarici təcrübə əsasında dəyişikliklər edilməsidir.

İlkin olaraq qeyd edilməlidir ki, yerli qanunvericilik kommertiya sirrindən qeyri-qanuni istifadə anlayışını özündə əks etdirmir. Bu isə kommertiya sirrindən qeyri-qanuni istifadənin qarşısının alınmasında, təqsirli şəxslərin hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməsində və zərərçəkmiş məlumat sahiblərinin onlara dəymiş zərəri bərpa etməsində çətinliklər yaradır. Bu boşluğun aradan qaldırılması məqsədilə isə kommertiya sirri üzrə yerli hüquqi aktlara müvafiq olaraq “Fərdi məlumatlar haqqında” və “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və pıratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında əks olunan məlumatların işlənməsi və ya qeyri-qanuni istifadə anlayışlarının gətirilməsi zəruridir.

Bir digər məsələ isə kommertiya sirri üzrə mövcud qanunvericilik kommertiya sirrinə dair münasibətlər çərçivəsində dəymiş zərərin həcmının müəyyən edilməsində və bərpasında kifayət qədər acizdir. Bu məsələ üzrə yerli qanunvericilik dəymiş zərərinin həcmının müəyyən edilməsi üçün əsas götürülməli halları tənziqləmir, hüquqların müdafiə edilməsi üçün müvəqqəti təminat tədbirlərinin icrası qaydasını özündə əks etdirmir və ən əsası zərərin müəyyən edilməsinin mümkün olmadığı hallarda pozulmuş hüquqların alternativ bərpasını təmin etmək üçün ağılabatan həcmdə royaltinin ödənilməsi kimi üsulları tətbiq etmir. Zərərin müəyyən edilməsi üçün istifadə edilə biləcək halların və müvəqqəti təminat tədbirlərinin daha səmərəli tətbiqi üçün “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və pıratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda tətbiq edilmiş təcrübədən istifadə etmək mümkündür. Eyni zamanda kommertiya sirri üzrə yerli qanunvericiliyə kommertiya sirrinin rejiminin pozulması zamanı pozulmuş hüquqların bərpa edilməsi məqsədilə məlumat sahibinə ağılabatan həcmdə royalti ödənilməsinin tənziqləyən şərtlərin daxil edilməsi bu sahədə qanunvericiliyin inkişafı üçün uğurlu addım olardı.

Ədəbiyyat

1. <https://www.osborneclarke.com/insights/trade-secrets-harmony-us-europe>
2. Varadarajan, D. Fishman, J. (2019). *Similar Secrets*. Philadelphia PA: University of Pennsylvania Law Review, 64 p.
3. Bouchoux, D. (2012). *Intellectual Property: The Law of Trademarks, Copyrights, Patents and Trade Secrets*. Delmar Cengage Learning, 720 p.
4. Varadarajan, D. (2018). *The Trade Secret – Contract Interface*. Iowa City: Iowa Law Review, 49 p.
5. Quinto, D. Singer, S. (2009). *Trade Secrets Law*. Oxford: Oxford University Press, Inc., 492 p.
6. Əliyev, Ə. Rzayeva, G. İbrahimova, A. Məhərrəmov, B. Məmmədrzalı, Ş. (2019). *İnformasiya hüququ*. Dərslük. Bakı: Nurlar, 448 s.
7. <https://sc.supremecourt.gov.az/decision/show/2%255B102%255D-5162%252F2022>
8. Rowe, E. (2017). *Unpacking Trade Secret Damages*. Houston: Houston Law Review, 44 p.
9. Smith, D. (2002). *Application of Patent Law Damages Analysis to Trade Secret Misappropriation Claims: Apportionment, Alternatives, and Other Common Limitations on Damages*. Seattle: Seattle Law Review, 46 p.
10. Dole, R. (2016). *Punitive Damage and Attorney Fee Awards in Trade Secret Cases*. Milwaukee: Marquette Intellectual Property Law Review, 33 p.

11. <https://casetext.com/case/mangren-res-dev-corp-v-natl-chem-inc>
12. <https://casetext.com/case/georgia-pacific-corp-v-us-plywood-corp/analysis?citingPage=1&sort=relevance>
13. <https://casetext.com/case/vermont-microsystems-inc-v-autodesk-inc-2>
14. Hrdy, C. Lemley, M. (2021). Abandoning Trade Secrets. Stanford: Stanford Law Review, 66 p.

Göndərildi: 29.03.2023

Qəbul edildi: 15.05.2023